

Nicolae Grigorescu

Prin lumina stinsă a începutului de toamnă, sub azurul atât de schimbător al cerului de Octombrie, multe colțuri din cîmpiile ce se pregătesc de moarte în splendide culori, ne apar ca pinzele închise în rame aurite pe care ne-am obișnuit a citi numele maestrului.

Ne pare că a fost cîndva, ca în basme, în mijlocul unei naturi minunate, un bătrînel care, ca un vrăjitor, avea puterea să fixeze pe pinză, pentru veșnicie, înfățișarea de o clipă a cerului sau a pămîntului, cu farmecul ei unic și emoția-i deosebită ce ne-a fulgerat în goana noastră spre moarte.

A trăit necunoscut și deoparte, s'a strecurat neștiut prin vilva nulităților și zgomotul deșărtăciunii. A trăit pentru artă, dar n'a fost unul din acei egoiști ce se închid în «cetatea de fildeș a artei impersonale», indiferenți la tot ce nu e ton de lumină și raport între tonuri. N'a fost un singuratic rupt cu totul din durerile și bucuriile vieții. A trăit de oparte tocmai pentru că a fost un adorator al vieții, un temperament adînc simțitor la toate manifestările ei, un adorator ce o căuta acolo unde o simțise el mai plină, mai bogată și mai intensă, în libertatea copilăriei lui sărăcăcioase, în afară de tirania așa zisei civilizații, care o imputinează stingîndu-i strălucirea și înfrîindu-i puterea cu legile ei strimte.

Personalitatea și opera întregă a marelui artist nu e îndestul de cunoscută publicului nostru; el nu e încă în opinia lui „artistul național“ care ar trebui să fie și care e în realitate. Aceasta din cauză că lipsește la noi acel mediu artistic cu gustul cultivat pentru artă ce se găsește în străinătate. Expozițiile noastre de pictură sînt evenimente banale și neînsemnate peste care indiferența trece maiestuosă și neștiutoare. Nu avem o presă care să ne inițieze și să ne călăuzească cu competența și gustul ei subțire. Ne lipsesc acele mijloace mici prin care se vulgarizează operele de mare valoare în alte părți: ilustrația și gravura estenă, și de acsia mulți, chiar din oamenii de gust de la noi, cunosc mai bine pe un pictor contemporan oricare altul dela Paris decît pe maestrul Grigorescu.

Luîndu-se după faptul că adesea ori Grigorescu a luat ca motiv al tablourilor sale un colț din interiorul caselor țărănești, o scenă naivă din viața oamenilor simpli, s'a comparat adeseori pictura lui cu a neerlandezilor. Lăsînd la o parte tehnica, la „maniére de faire“, în secretul căreia nu voiu pătrunde, socot, în general vorbind, că e o greșală a îngloba o operă de artă într'o școală anterioară. Artă evoluează cu omul și fiecare epocă din istoria artelor, ca și fiecare școală de pictură e rezultanta unor anumiți factori, al unui concurs de împrejurări ce nu se mai pot repeta exact în altă epocă.

Maestrul Grigorescu e *modern*, e artistul timpului prin chiar modul cum concepe natura și pe om în mijlocul ei. E în tot ce a zugrăvit acea adorațiune ferventă a omului modern pentru natură ca putere de viață și de creațiune, acea evlavie adîncă pentru misteriosul, necunoscutul și a tot puternicia ei ce se răsfrînge din toate operele modernilor.

Dela mîrețul cîmp scîldat în lumina de Iulie, până la delicioasa cărare «cu cotituri pline de farmec și întuneric»; delă cîmpul smaltat cu flori, până la melancolicul și atît de îndrăzneț coloratul costiș ruginit de toamnă, pretutindeni e același reprezentare a naturii cu uriașa putere de viață și zămislire.

Așa, „Pe marginea lacului“ el ne zugrăvește, cu o violență exuberantă de tonuri verzi, bogata și puternica viață de pe malul apei, în loc să ne dea obișnuitul peisagiu lamartinian, cu efecte de umbră și lumină în transparența apei liniștite.

Bogăția vieții în natura renăscîndă, revărsarea fierbinte a puterii de creațiune în primăvară, ne e redată într'un mic juvaer «Intre flori», un tablou micuț, în îngustimea căruia e zugrăvită o pașiște în toată splendoarea coloritului florilor unui cîmp de primăvară, iar în mijlocul lor un copil, creat cu ce-a avut mai gingaș, mai fraged și mai strălucitor puterea care a colorat florile.

În tabloul «Puțul din Vitre», năpădirea ne bună a buruienilor și plantelor de tot felul, ce se agață încalcite unele în altele grabite să se bucure de lumină, setoase și lacome de viață, e redarea naturii virgine în pitoreasca ei sălbătăcie.

Impresia unui cîmp în înflorire și-o dă un simplu buchet, în care florile se amestecă neregulat, cu miile lor de forme și culori, căzînd în jos și scuturîndu-se pe marginea vasului. Pare că penelul a luncat pe ele cu grație ca într'o dezmierdare, căuțînd să le prindă și să le fixeze pe pînză cu înfățișarea lor caprițioasă de lucruri gingașe și vii.

În tablourile reprezentînd miezul zilei, natura e redată în plină putere de viață, pare că răsuflă în odihna ei maiestooasă sub arșița soarelui, scîldată în lumină albă, plină, armonioasă și egal împărțită pe cîmpia larg deschisă ce se întinde pe marginea apei lingă care s'a oprit carul să se adape vitele. E pace, liniște, dar o pace în care simți bătînd puternic pulsul unei vieți arzătoare, nevăzută, dar simțită pretutindeni.

Ce deosebită e această pace, în care palpită puterea de zămislire, de pacea melancolică a tabloului „Un peisagiu de toamnă” ! Costișa e acoperită de iarba pălită, copacii abia îngălbeniți stau neliniștiți în lumina stinsă și dulce, cu umbre subțiri și transparente, a începutului de toamnă.

Pe cînd în „Alt peisagiu de toamnă”, din colecția poetului Vlăduț, e lupta ultimă și disperată a naturii care moare sub un cer albastru întunecat, un albastru mat și peîndurat, cu nori albi zdrențuiți, măturați parcă de vînt. Pămîntul e arămiu, ruginit, iar în fund se înalță dezolat trunchiul unui copac subțiratic din care zboară foile.

Fie-care peisagiu e o filă din poemul vieții, o formă nouă a aceleiași puteri, un episod din lupta ei în potriiva morții și a nimicirii. În lumea formelor și a culorilor, sub splendidele aspecte ce impresionează ochiul său de pictor, el percepe viața ce palpită și se frămîntă, colorînd și nuanțînd în mod original ceea ce percepe ochiul său. În spectacolul concret, vizibil al lumii exterioare se răsfrînge lumea invizibilă interioară căci *realizarea* în artă nu e copierea exactă și precisă a realității, ci crearea unui *equivalent*. Grigorescu nu redă în peisagiile sale numai o scenă din viața de cîmp, un aspect unic al naturii pe care l'a prins ochiul și l'a redat măiestra lui mînă, ci cu o tușă de lumină pusă la locul ei, cu un amănunt nic dar caracteristic, știe să trezească o lume întreagă de simțiri și cugetări în armonie cu aspectul pe care ni-l reprezintă. Sub semnul exterior și concret al artei trebuie să știm a găsi ideea mai generală a artistului, de la care depinde puterea de sugestie și valoarea operei de artă, fără ca pentru aceasta să credem că opera cea mai de valoare ar fi operă tezistă !... Opera de artă tezistă e o formă a discuției de idei, poate fi o armă în discuția unei probleme dar nici o dată artă adevărată. Artistul nu creiază în vederea triumfului unei păreri, el creiază cum respiră, îndeplinind o funcțiune a organismului lui, însă în ceea ce creiază se răsfrînge toată personalitatea lui inconștient și involuntar; cel ce-i analizează opera caută și trebuie să caute a lămuri în ce stă această personalitate, care-i sînt însușirile ce o diferențiază și-i fac originalitatea, care e ideea sau sistemul de idei pe care artistul îl exprimă prin formele concrete ale artei, fie ele cele mai vulgare și mai respingătoare, ca și cele mai ideale și mai admirabile. Așa de pildă tabloul «Întoarcere în amurg», nu e numai evocarea unei scene pitorești din viața de la țară pe care artistul a văzut-o și a realizat-o într'un mod surprinzător ca esactitate, nu a fotografiat-o, în culori frumoase ce ne-a redat-o răsfrîntă prin sufletul său. Mersul legănat al boilor, mișcarea trăgănată a carelor pe drumul prăfuit și mai ales gradațiunea armonioasă în descreșterea luminii, îți strînge inima de emoția ce te înfioară ușor în amurgit, îți sugerează poezia măreată și melancolică pe care pictorul n'a copiat-o din natură...

Țăranul însuși în opera lui nu ne e reprezentat ca semenul nostru, al omului de la oraș, ci ca produsul cel mai apropiat al

naturii. În el pare că curge vie și puternică seva care curge prin păduri și prin câmpii, când se mișcă sgomotos și exuberant în „Bilciuri” și în „Nunta Țărănească”. Iar în tablourile în care e reprezentat întorcându-se de la muncă încet pe lingă boi, sau toropit de zădăf și osteneală lăsându-se moale și a lene în carul cu fîn, el pare o forță tot atât de măreață ca și forța naturii în repaus. El simți viu și plin de putere, flu vrednic al naturii din sinul căruia s'a născut, legat strins cu trupul și sufletul de tot „ceea ce a plămuit”, când mină boii „la drum greu” sau când merge cu pasul elastic și mișcările sprintene ale omului de la țară. În toate atitudinile țăranul lui Grigorescu realizează mișcarea cea mai frumoasă, și în același timp cea mai firească, mai nesilită și mai necăutată, cea mai potrivită cu felul de a fi al țăranului. Priviți în „În contemplații” și „Pe Gînduri”, dar mai ales în „În Contemplații” cum șade de natural, cu ce mișcare plină de grație rustică și bărbătească se reazimă în toiag, iar privirea i se perde în nemărginita zare, nemărginire care o ghicim din felul cum se uită el.

Oameni și lucruri sînt în opera lui Grigorescu clipe din nemărginitul șir al transformării aceleiași forțe, forme realizate de aceiași putere în mișcare, mîile de variațiuni ale vieții în plămînrile sale, de aci înfățișarea aceleiași acțiuni, aceleiași simțiment, aceleiași îndeletniciri în acea varietate de atitudini și gesturi, ce te umple de mulțumire ca creațiunea unui Dumnezeu. Acelaș trup de femeie tînară în aceiași îndeletnicire a sexualității ei—lucrul de mină—e în tabloul ce reprezintă o damă din lumea mare ca și în cel ce reprezintă o țărăncă. Dar cu ce nălădire plină de grație meșteșugită și eleganță, cu ce gest prețios ține în virful degetelor ei delicate doamna, lucrul de broderie și ce pitoresc șade țărăncă pe marginea laviții cu picioarele întinse înainte, plecată ușor pe spate și ținîndu-și cusătura într-o întinsă sforțare de atențiune. În fie care din aceste atitudini e indicată o întregă lume sufletească, aceiași îndeletnicire tea altă formă și semnificație în fie-care tablou.

Și ori cîtă deosebire e între tablourile reprezentînd colțuri și scene din viața pacinică de la țară și tablourile cu scene din război ca «*Atacul de la Smîrdan*» de pildă, simți că în soldații plecați acolo cu trupul și sufletul în spre atac e acelaș țăran sprinten cu mușchii de oțel, virtos la muncă, expansiv la petrecere, capabil de sforțarea uriașă ce s'a cerut trupului și curajului soldatului nostru în războiul de la 77. E acelaș ciobănaș ce se reazimă în bită pe lingă turmă, sau se lasă dus de gînduri privind în zare, sau hoinărește fără grijă cu ciomagul la spate trecut peste brațe, în «*Dorobanțul*» voinic ce-și scoate cu o mîndrie naivă pieptul în afară, cu o mișcare plină de voinicie dar foarte «*țărănească*».

Într-o mișcare a capului, într'un gest al brațelor, într'o atitudine a corpului de profil sau chiar din spate știe maestrul să pue o lume și să redea nuanța fugitivă, unică, în care stă ex-

presia unui suflet, povestea unei vieți. În „Atacul de la Smir-dan” iată două cadavre din atitudinea cărora să ghicește, se sugerează întreagă tragedia sfârșitului în dureroasa ei grozăvie. Unul, un tarc tânăr căzut fulgerat pe spate, odihnește liniștit în zapadă, pe cind altul, un dorobanț căzut pe brînci, strînge într'o mînă pușca înfîșind pe cealaltă zgircită în zapadă și exprimînd numai cu acest gest chinurile agoniei.

În două chipuri de ovreli sint redade cele două caractere de rasă. Unul exprimă în privirea-i ascuțită și cercetătoare, în creșturile și cutile fizionomiei lui, energia, șiretlicul, preocuparea și vigilența omului de luptă, hotărît să învingă prin ori ce mijloc, omul practic de gheșeft. Celalalt o față de Rabin cu privirea visătoare, pierdut în discuția cine știe cărei probleme din Talmud, dialecticianul subtil și iubitor de abstracțiuni ce mai trăește încă și azi, unde și unde, printre mulțimea celorlanți.

Și cum știe el să zugrăvească ochii! Nu poți să te dumești cum din opacitatea materială a culorilor a putut zugrăvi el transparența umedă și strălucitoare a ochilor dintr'un „cap de copil”, prin ce minune poate să ne redea iluzia nuanței bogate și schimbătoare a ochiului viu!

Arta lui e plină și bogată ca și natura pe care o răsfrînge. Poezia și măreția ei o înțelege, o resimte și o împărtășește contemplatorului tablourilor sale, cu aceeași dărnicie cu care a primit-o, el însuși, de la natură. Pretutindeni putere de viață și adevăr, totul e prins în graba penelului ce pare a se fi jucat caprițios pe pinză, prinziind la întimplare culoarea realității, de frică să nu-i scape mișcarea naturală și potrivită „la petite ligne de la vie!”...

De aci acel relief neobișnuit al lucrurilor, fluiditatea conturului ce ascunde linia rigidă, desemnul, ce l'a fixat pe pinză, luîndu-și forma din jocul nuanțelor și înfațișîndu-și în iluzia fermecătoare a vieții în mișcare.

Putem zice de el că e pictorul luminii. Armonia în creșterea și descreșterea ei, darul de a scaldă peisagiul întreg într'o lumină atît de potrivită clipei din natură ce o reprezintă: lumina mată, plină și egal împărțită în miezul unei zile de arșită; lumina tremurătoare și strălucită de după ploaie, sau răsfrîntă în ușoare tonuri cenuși de nori; lumina ce filtrează printre umbrele transparente și subțiri de toamnă, lumină ce se revărsă în cascade de pietre scumpe printre frunzele copacilor „În Lumină”, lumina ce se răsfrînge în transparența delicată a cîrnii de copil și a petalelor florilor... Coloritul său întreg e creat din lumină.

În fața tablourilor sale cel mai neștiutor în ale picturii resimte emoția dumnezeiască a artei și desăvîșirii. Te stăpînește măestria cu care știe el a realiza viața așa cum o concepe: nemărginita putere de creațiune.

Izabela Sadoveanu-Evan